

mětem úvah stává možnost vytvoření společné identity. Je možné, že se autor pokoušel nastínit spojitost mezi kosmopolitní teorií spravedlnosti a případnou společnou identitou evropanství, ale zdá se mi, že nic takového v textu není.

V závěru autor provádí syntetizující shrnutí hlavních argumentů. Toto shrnutí je systematizující a zpřehledňuje čtenáři hlavní myšlenky textu. Přehlednost je vůbec charakteristickým rysem práce, a to i po formální stránce. Pavel Dufek zdařile v jednotlivých kapitolách odkazuje na problémy a témata probírané v jiných částech textu. Výsledkem je tak až „slovníkové“ odkazování. Tato forma umožňuje rychlou orientaci a umocňuje provázanost textu. K formální stránce si přeci jen dovolím jeden postřeh.

Je zcela v pořádku, když autor textu v úvodu své publikace představí záměr celé práce, včetně shrnutí jednotlivých kapitol a subkapitol. Čtenář tak od začátku ví, co jej čeká. Zároveň má možnost autora důsledněji kontrolovat, zda jím vymezené hranice dotýčný zachovává a akceptuje, či se jen jednalo o nenaplněný příslib, ne-li zavádějící informace. Ale považuji za únavné, pokud kromě výše zmíněného představení v úvodu každá další kapitola začíná znovuvysvětlením, co čtenář v dané kapitole bude číst, a ke všemu závěr každé kapitoly opět shrnuje, co to čtenář vlastně četl. Tento stylistický formát má pro mne tři možná vysvětlení. Autor o sobě pochybuje, respektive si není jist, zda se mu předkládaná látka podařila relevantně vysvětlit, a proto čtenáři oktrojuje „správný“ výklad. Autor pochybuje o schopnostech čtenáře porozumět textu. Případně se obává jeho chybné interpretace, proto mu, opět, oktrojuje „správný“ výklad. Nebo autor potřeboval získat více stránek, proto opakuje několikrát „to samé“. Nabyl jsem dojmu, že předložená publikace aspiruje na vědeckou monografii a nechce být přehledovou učebnicí, proto se domnívám, že by měl být tento způsob opakování omezen.

Navzdory všem připomínkám, které v předložené recenzi zazněly, je nutné konstatovat, že Pavel Dufek oplývá hlubokou znalostí problematiky a že jeho práce stojí za pozornost a studium, a knihu vřele doporučuji jak odborné, tak laické obci. Protože tato publikace polemice o spravedlnosti ostudu rozhodně nedělá.

Jan Váně

Peter Dinuš: *Vyrovňavanie sa s minulosťou?*

Bratislava, VEDA 2010, 136 s.

Problematica vyrovnávania sa s minulosťou je na Slovensku zatiaľ iba postupne objavovanou oblasťou vedeckého výskumu. Z tohto pohľadu je každá publikácia k tejto téme vítaným príspevkom. Autorom recenzovaného diela, ktoré vzniklo v rámci riešenia vedeckého projektu „VEGA Vzťahy politiky a histórie – vyrovnávanie sa s minulosťou“, je pracovník Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied Peter Dinuš. *Vyrovňavanie sa s minulosťou?* je nesporne zaujímavým textom, ktorý vyvoláva diskusiu a polemiku. Je možné domnievať sa, že uvedené bolo vlastným zámerom autora, ktorý hneď v predhovore prezentuje dva sporné výroky: „Vyrovňavanie sa s ‚komunistickou‘ minulosťou tak získalo charakter negácie.“ (s. 8) a „O minulosti tzv. komunistického režimu sa u nás kriticky nediskutuje, táto minulosť sa paušálne odsudzuje.“ (s. 9)

Prístup autora a jeho uchopenie problematiky je zrozumiteľne vyjadrené už na úvodných stranách. Práca sa „nezameriava na interpretácie historických období. Nie je súčasťou takéhoto diškurzu. Jej obsahom je kriticko-analytické vymedzenie a zhodnotenie oficiálnej, legislatívne sankcionovanej podoby vyrovnávania sa s ‚komunistickou‘ minulosťou.“ (s. 9) Dinuš ďalej neskrývane prezentuje svoje výhrady k zaužívanému pojmovému aparátu, prekážajú mu pred-

všetkým dva termíny: označovanie obdobia vlády komunistických strán ako *totalita* a používanie pojmu *komunizmus* na vymedzenie systému vlády.

Autor prioritne skúma Slovensko a Českú republiku, pričom za nasledovania hodný príklad reflexie minulosti označuje Slovensko, ktoré sa prezentovalo umierneným prístupom k predošlému režimu. Dínuš prezentuje päť princípov, podľa ktorých je potrebné pristupovať k skúmaniu minulosti: 1. vedecky, nepoliticky a teda neideologicky; 2. vrátiť výskum a hodnotenie minulosti z „politických inštitúcií“ (v ponímaní autora Ústav pamäti národa či Ústav pro studium totalitních režimů) na akademickú pôdu; 3. odmietnuť jednostranný pohľad a „lacné“ chápanie dejín; 4. odmietnuť pojmy politického a historiografického antikomunizmu – napr. komunistický režim, doba neslobody, zločiny komunizmu a podobne, ktoré považuje za „vulgárne, ideologické a ahistorické. Dôvodom je predovšetkým fakt, že komunizmus ako spoločenské, hospodárske a politické zriadenie nebol nikdy etablovaný.“ (s. 111); 5. nestotožňovať nacizmus so systémami vlády komunistickej strany – takéto snahy považuje za vulgárne a sledujúce cieľ zdiskreditovať prednovembrový socializmus „paličou“ nacizmu. Vo všeobecnosti možno súhlasiť s autorovou požiadavkou skúmať minulosť nestranne, podľa možností z rôznych (aj ideologických) pohľadov, bez apriórnych súdov a prílišných zovšeobecnení. Spôsob, akým on sám naplňa túto požiadavku, je však vo viacerých konkrétnych prípadoch prinajmenšom sporný a niektoré jeho až konšpiratívne znejúce tvrdenia postrádajú empirickú evidenciu.

V prvom rade, hneď viacero výhrad, ktoré by bolo možné vzniesť k autorom zastávaným stanoviskám (napr. otázka podobnosti fašizmu/nacizmu a komunizmu, protikomunistického odboja, používania pojmu *totalita* či *komunizmus* atď.), je v podstate neriešiteľných. Podľa presvedčenia argumentujúceho je totiž možné doká-

zať ich platnosť či ich falzifikovať. Podľa danej logiky by sa napríklad dalo obšírne argumentovať v prospech negatívnu konotáciou nezaťaženého pojmu „antikomunizmus“. Nie veľmi šťastne je miestami zvolený jazyk, napríklad keď autor na s. 27 tvrdí, že „antikomunizmus zostáva predovšetkým účelovou záležitosťou a politikou propagandou, vo východoeurópskych krajinách často stojacou v službách politického revanšizmu.“ Povšimnutia hodné sú aj (mierne konšpiratívne) špekulácie o možných dôvodoch systematického presadzovania vyrovnávania sa s minulosťou prezentované na s. 59. Napr. „odvádzanie pozornosti od niektorých aspektov vnútroštátnej a medzinárodnej situácie Českej republiky (sústredovanie majetku v rukách úzkej vrstvy zbohatlíkov, prehlbovanie sociálnych rozdielov, tendencie k policajnému štátu, úloha organizovaného zločinu, podriaďovanie sa Spojeným štátom americkým a pod.)“, či „eliminovanie prvkov sociálnej sebareflexie zamestnancov veľkých korporácií a ďalších firiem.“ Svoju výpovednú hodnotu má aj vnímanie súčasného vyrovnávania sa s minulosťou ako „ideologickej prevencie pred opätovným zvrhnutím buržoázie a jej vyvlastnením.“ (s. 125) Osobitne je možné poukázať na výhradu voči programovej skladbe Českej televízie: „Na základe našej empirickej skúsenosti máme reálny dôvod domnievať sa, že nejde o príležitostný jav, ale režirovanú, cieleňú a premyslenú kampaň, o pravidelné ‚dávkovanie‘ politického a historiografického antikomunizmu.“ (s. 59)

Dielo je miestami redundantné a naratívne, natiska sa napríklad otázka prečo bolo potrebné zaoberať sa neodôvodnenosťou pojmu totalitarizmus na rozsahovo významnom priestore (v pomere k celkovému počtu strán). V súvislosti s autorovou námietkou k zaužívanému pojmovému aparátu a predposlednému slovu v názve českého Ústavu pro studium totalitních režimů (prezentovanej na sedemnástich z celkovo 121 strán vlastného textu) je mož-

né citovať z Nálezu Ústavního soudu ČR z 13. 3. 2008: „Označení určitého historického úseku dějin názvem vždy předpokládá určité zjednodušení, které však v sobě obsahuje i jistou charakteristiku daného období. Zcela běžně se např. hovoří o období Habsburské nadvlády nebo o období husitských válek. Ze samotného označení historických úseků názvy doba nesvobody a období komunistické totalitní moci nelze bez dalšího dovozovat omezení vědeckého bádání ohledně těchto období, neboť se jimi pouze vymezuje časový úsek dějin, který má být předmětem zkoumání.“ (Pl. ÚS 25/07, VI. a). Paradoxné je aj to, že termíny „totalita“ a „komunizmus“ sa spomínajú hneď v úvode a potom aj ďalších častiach zborníku príspevkov z Konferencie stredo-európskych ústavných sudcov „Vyrovnávaní se s komunistickou minulostí ve státech střední Evropy“ (Praha: Linde Praha 2003), na ktorý sa Peter Dinuš vo svojej práci odvoláva.

Za najproblematickejšiu pasáž celej publikácie považujem text nachádzajúci sa na stranách 15 a 16. „Bez ohľadu na negatívne dosahy vo vedeckej oblasti antikomunizmu, v znamení ktorého dochádza k vyrovnávaniu sa s ‚komunistickou‘ minulosťou, musí počítať s jedným zásadným politickým rizikom. Je ním fašizmus, ktorý svoju legitimitu budoval na radikálnom antikomunizme. Antikomunizmus môže nadobúdať u jeho súčasných zástancov fašizujúce až fašistické tendencie, môže viesť k sympatiám k fašistickému názoru na ‚komunizmus‘, k modelu jeho vlády, k cieľom a autoritatívnym metódam fašizmu, k jeho svetonázoru. Súčasný politický antikomunizmus je prevažne pravicový, teda zastávaný pravicovými stranami, ľavicou niekedy právom či neprávom označovaných za ‚fašizujúce‘. Potenciálne tu však existuje i druhé riziko, ktorý je antisemitizmus.“ Ide o silné konštatovania od autora, ktorý brojí proti „škodlivosti čierneho-bielej schémy“ (s. 12), zjednodušeným súdom, či „propagandistickému výkladu dejín, prvkom

hystérie“ (s. 110). Vypomáhanie si v tejto súvislosti príkladom maďarského Jobbiku je očakávateľné, dovedené však ad absurdum. Dovolil by si autor oprieť svoju vyššie uvedenú argumentáciu napríklad o Prawo i Sprawiedliwość, FIDESZ, Kresťansko-demokratické hnutie, Občiansku konzervatívnu stranu, Slobodu a solidaritu, ODS či KDU-ČSL? Uvedené subjekty sa v istých momentoch svojej existencie prezentovali dôrazom na potrebu vyrovnáť sa s komunistickou minulosťou, eventuálne majú vo svojich stanovách obsiahnutú nespoluprácu s politickou políciou ako imperatív straníckeho členstva. Ide o prejavy umožňujúce zaradiť spomenuté subjekty k extrémnej pravici, alebo len legitímne vyjadrenie ich presvedčenia vo vzťahu k historickému obdobiu? Uvedené otázky nechám, podobne ako Peter Dinuš v diele na viacerých miestach, bez odpovede.

Výhradou smerujúcou k textu je aj spochybňovanie integrity, samostatnosti a ad absurdum až svojprávnosti spoločenských vedcov. „Z dôvodov a priori prijímaných a šírených stanovísk o ‚totalitnom režime‘ sú (spoločenski vedci) nútení robiť konvenčné závery. Ich úsilie o vedeckú objektivnosť, kritickosť a nestrannosť vážne ohrozuje politické hodnotenie, ktoré im prejudikuje charakter skúmaného obdobia. Spoločenské vedy tak majú potvrdzovať politické závery o ‚totalite‘, ‚zločinnosti‘ a celkovom ‚zle‘ minulého systému. Zákonite tým musí vznikať rozpor medzi politickým antikomunizmom a vedeckou objektivitou.“ (s. 12–13)

Okrem viacerých ďalších sporných tvrdení (napr. revolúcia z roku 1989 ako dohodnutý akt CIA a hlavne KGB, s. 105 alebo krok uskutočnený samotnou nomenklatúrou, s. 5) sa v knihe nachádzajú aj chybné výroky (napr. „komunizmus nevedol žiadnu útočnú vojnu“, s. 100). Miestami sa v diele dá vybadať až nekritický prístup k systémom štátneho socializmu. Kľúčovou námietkou autora je účelové používanie konceptu vyrovnávania sa s minulosťou

ťou – tento názor sa vinie celou knihou, zároveň však nie je dostatočne explicitne rozpracovaný. Autor sa mohol zdržať niektorých prehnane exponovaných výrokov typu „Slovenský Ústav pamäti národa alebo český Ústav pro studium totalitních režimů dejiny nevykládajú, ale s nimi aktívne bojujú.“ (s. 116), či propagandisticky manipulatívnych konštatovaní, ako napr. „Zákon 219/2006 (o protikomunistickom odboji, pozn. aut.) nepriamo legitimizuje Tisov režim.“ (s. 120) Argumentácia Petra Dinuša naznačuje identifikovateľnosť jednoznačne zaujímavého, využiteľného, ale zároveň málo rozpracovaného konceptu prekrývania tém. Priestor recenzovanej publikácie bol možnosťou na jeho aplikáciu, no zostal nevyužitý.

Je možné súhlasiť hneď s viacerými apelmi Petra Dinuša smerom k vyrovnávaniu sa s minulosťou. Imperatívy potreby vyvarovania sa normatívnych záverov a odpolitizovania témy sú rovnako platné ako tvrdenie, že uvedená politika sa môže vymknúť spod kontroly. Uvedené však nie je dôvodom na zrušenie prijatej antikomunistickej legislatívy (s. 119), ale na jej eventuálnu modifikáciu. Taktiež by bolo vhodné, aby sa sám autor vyhol výraznému vkladu vlastného ideologického postoja do svojej argumentácie. *Vyrovnávanie sa s minulosťou?* je dielom, s ktorým možno v mnohom súhlasiť (napr. potreba depolitizácie vedeckého skúmania minulosti), nesúhlasiť (napr. negovanie protikomunistického odboja, postoj k antikomunizmu, atď.), či polemizovať (napr. používanie pojmového aparátu). Rozhodne však je jednou z najzaujímavejších tuzemských kritík vyrovnávania sa s komunistickou minulosťou, ide o podnetný a vítaný príspevok k rozvíjajúcej sa diskusii o reflexii nedemokratického obdobia. Záverom považujem za potrebné oceniť kritický a podrobný prístup k štúdiu predmetných zákonov. Autor logicky a systematicky upozorňuje na nedostatky a protiřečenia jednotlivých právnych aktov, rozpracúva síce už známe výhrady, neobme-

dzuje sa však iba na ich plochú konštatáciu. Žiadali by sa však dôkazy niektorých tvrdení a nie iba zakončovanie pasáží otázkami a naznačenie svojho názoru „medzi riadkami“, čo neprispieva k vedeckosti práce.

Tomáš Bezák

**Hana Maříková, Tomáš Kostecký,
Tomáš Lebeda, Markéta Škodová (eds.):
*Jaká je naše společnost? Otázky, které
si často klademe...***

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON)
2010, 446 s.

Na úvod je třeba poznamenat, že vydání každé publikace z oboru společenských věd a specificky sociologie, zaměřené na laickou veřejnost, je třeba uvítat. Tím spíše, že o předmětu výzkumů a bádání sociologie, kterému se recenzovaná publikace *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe...* editorů Hany Maříkové, Tomáše Kosteckého, Tomáše Lebedy a Markéty Škodové věnuje, nemá širší veřejnost (a to často ani širší odborná) zcela jasno. Se sociologií se většina členů společnosti setkává často jen v podobě mediálního podání výsledků průzkumů veřejného mínění – ať již jako odhadů výsledků voleb či zjišťování společenských nálad a postojů k některým specifickým otázkám. Záběr sociologie jako vědy o společnosti je ale daleko širší – jedním z jejích „úkolů“ jsou i různé analýzy aktuálního společenského dění, jeho pozitivních i negativních vývojových trendů či „nálad“ s cílem teoreticky uchopit a prozkoumat možné alternativy vývoje společnosti. O důležitosti zasvěceného, ale širší veřejnosti přístupného sociologického komentáře právě těchto různých alternativ možného vývoje nejen v krátkodobé perspektivě každodennosti, snad není třeba pochybovat. Podtitulek – *Otázky, které si často klademe...* – recenzované publikace naznačuje, že si to její autoři uvědomují. Roz-